५. नाक्षिपेत् विपरीताङ्गान्

द्वितीयः भागः

पठन्तु, विचिन्त्य वदन्तु

शिक्षकः - सर्वे मानवाः जन्मप्रभृति बलिष्ठाः सुन्दराः सुकुमाराः न भवन्ति । केषाञ्चित् मानवानां जन्मतः अङ्गवैकल्यं नाम अन्धत्वं, मूकत्वं, बधिरत्वं वा भवति । केषाञ्चित् जनानां आघातवशात् वैकल्यं भवति । परन्तु ते बुद्धिबलेन धैर्येण वैकल्यं जित्वा पुरोगामिनः भवन्ति । तेषां व्यक्तित्वम् अस्मान् उत्तेजयति । अतः हे छात्राः! एतत् सर्वं मनसि निधाय अस्माभिः प्रवर्तितव्यम् । इदानीं 'नाक्षिपेत् विपरीताङ्गान्' इति पाठे एतमेव अंशं पठामः ।

छात्राः - तथैव महोदय !

प्रश्नाः ?

१. जनानां वैकल्यं कथं भवतीति वदन्तु ?
२. केषाञ्चन विकलाङ्गनां नामानि वदन्तु ?
३. विकलाङ्गजनाः क्रीडन्ति वा ? किमपि साधयन्ति वेति वदन्तु ?

उद्देश्यम्

★ वैकल्यसत्त्वेऽपि मानसिकदृढत्वमावश्यकम् इति प्रेरणादानम् ।

छात्रेभ्यः सूचनाः

१. पाठं पठन्तु । पदकोशं दृष्ट्वा पदानाम् अर्थान् जानन्तु ।
२. सन्दर्भोचितान् अर्थान् ज्ञात्वा चित्राणाम् आधारेण पाठस्य भावम् अवगच्छन्तु ।
३. अनधिगतविषयान् उद्दिश्य आदौ समूहे चर्चां कुर्वन्तु । अनन्तरम् अध्यापकेन सह चर्चां कृत्वा अवगाहनम् अभिवर्धयन्तु ।

© SCERT not to be republished

सर्वकारपाठशालायां नवमकक्ष्यायां छात्राः कोलाहलं कुर्वन्ति स्म । अत्रान्तरे समाजशास्त्राध्यापिका विजयलक्ष्मीमहोदया छात्रसाहाय्येन कक्ष्यायाः अन्तः प्राविशत् । सर्वे नमस्कारान् अकुर्वन् । तदा अध्यापिका नियतं पाठ्यांशं पाठयित्वा कोऽपि सन्देहः अस्ति चेत् पृच्छन्तु इति छात्रान् अपृच्छत् ।

तदा छात्रः रमणः उत्थाय ''मान्ये ! एकः सन्देहः अस्मकं मनस्सु चिरात् वर्तते । किन्तु प्रष्टुं सङ्कोचः जायते'' इत्यवदत् । 'किमर्थं सङ्कोचः? निर्भयं स्वेच्छया च वदे'ति अध्यापिकया समाश्वसितम् । सः तामित्थम् अपृच्छत् - 'महाभागे ! पादयोः वक्रतायां (Polio) सत्यामपि भवती उच्चविद्याम् अधिगत्य गुरुस्थानं प्राप्तवती । तत्कथं साध्यमभवत् इत्येव अस्माकं सर्वेषां सन्देहः इति' ।

अध्यापिका दीर्घं निःश्वस्य वक्तुमारभत - ''मम जन्मस्थलं प्रकाशं जनपदे कश्चन कुग्रामः । तस्मिन् काले विद्युत्सौकर्यं वैद्यसौकर्यं वा नासीत् । मम पितरौ अशिक्षितौ आस्ताम् । मम सप्तमे वयसि एकः व्याधिः आगतः। ग्रामीणवैद्यस्य चिकित्सया किमपि फलं नाभवत् । वयं निर्धनाः अतः चिकित्सां प्राप्तुमशक्ताः। तत्समये मम पितुः प्रोत्साहनेन अहं पाठशालां प्रविष्टवती । प्रतिदिनं मम पिता स्वभुजौ माम् आरोप्य शालां नयति स्म । दशमकक्ष्यायां मण्डले प्रथमस्थाने उत्तीर्णाऽहं कलाशालायां प्रविष्टा अभवम् । मम उच्चविद्यायै मम पिता स्वगृहमपि विक्रीतवान् । इदानीम् अध्यापकवृत्तौ नियुक्ता अस्मि । मम औन्नत्यस्य कारणं मम पितरौ, मित्राणि अध्यापकाश्च। तेषाम् ऋणमुक्ता कदा भवामीति न जाने । मम अङ्गवैकल्यं मम वृत्तेः प्रतिबन्धकं कदापि न अभवत् । कुटुम्बजनानाम् आत्मीयसाहाय्येन मया विद्यार्जने वैकल्यप्रतिबन्धकः दूरीकृतः। वस्तुतः वैकल्यं शरीरस्य एव न तु मनसः। अहमेव न, प्रपञ्चे अनेके स्वकीयम् अङ्गवैकल्यम् अविगणय्य लब्धप्रतिष्ठाः अभवन् ।

अस्मिन् विषये गणनीया भवति अस्मद्देशीया सुधाचन्द्रन् महाभागा । चेन्नैनगरे जाता सा प्रख्यातनृत्यकारिणी अभवत् । दुर्दैवात् एकस्यां दुर्घटनायां तस्याः दक्षिणपादः क्षतेः प्रणष्टः। तथापि सा अकुण्ठितदीक्षया कृत्रिमपादसाहाय्येन अद्यापि देशविदेशेषु नाट्यप्रदर्शनानि करोति । अनया विदुष्या अनेके पुरस्काराः प्राप्ताः । विश्वविख्यातिं गता । सा असकृत् दूरदर्शिन्यां हिन्दीविभागे

©SCERT not to be republished

प्रदर्शनं निर्वहति । स्वीयम् इतिवृत्तम् आधारीकृत्य आन्ध्रभाषायां 'मयूरी'ति नाम्ना निर्मिते चलनचित्रे सा एव नायिकास्थाने अभिनीतवती।

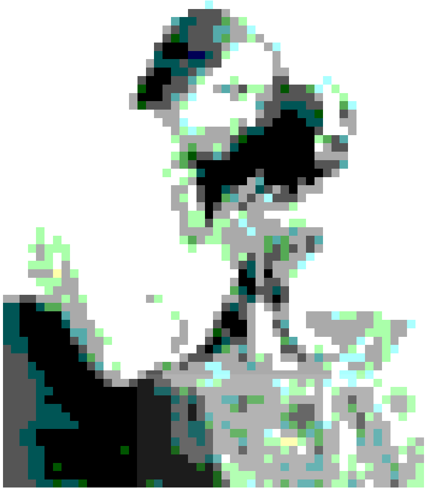

हेलेन् आडम्स् केल्लर्

अमेरिकादेशीया हेलेन् आडम्स् केल्लर् (Helen Adams Kellar) महाभागा मूका अन्धा च । तथापि सा अनेकग्रन्थानां रचयित्री, सामाजिककार्यकर्त्री अध्यापिका च अभवत्। सा ३९ देशेषु अनेकवारं सञ्चरितवती। जपान् जनानां सा प्रिया अभवत् ।

ईदृश एव दक्षिणकोरियादेशस्थः यम् डांग हैन् (Im Dong Hyun) अन्धस्सन्नपि धनुर्विद्यायां निपुणो जातः। बीजिंग् नगरे, एथेन्स् नगरे आयोजितासु ओलाम्पिक् क्रीडासु, तथैव जुलै २०१२ तमे वर्षे लण्डन् नगरे आयोजितायां ओलाम्पिक् क्रीडायां च भागं गृहित्वा प्रपञ्चविक्रमं (World Record) स्थापितवानस्ति । अस्य प्रतिभा सर्वैरनुसरणीया ।

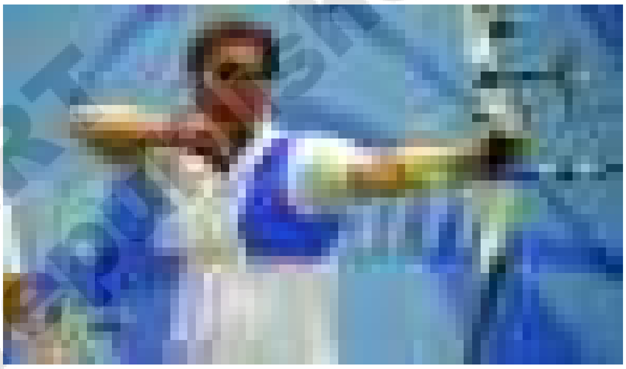

यम् डांग हैन्

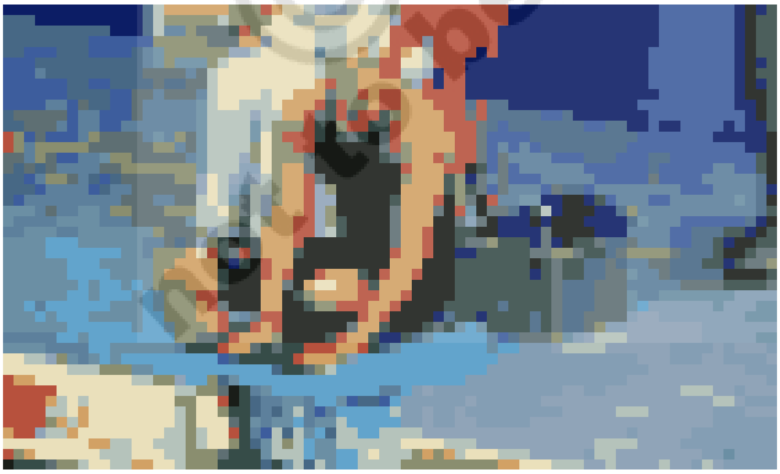

नटालीड्यू टोयट्

एवमेव दक्षिणाफ्रिकादेशीया नटालीड्यू टोयट् (Natale Du toit) पङ्गुः। पङ्गुरपि तरणस्पर्धायां (Swimming Competation) अनेकानि पदकानि प्राप्य जुलै २०१२ वर्षे लण्डन् नगरे आयोजितासु ओलम्पिक् क्रीडास्वपि भागं गृहीत्वा तत्र उत्तीर्णतां प्राप्तवती ।

एवम् अनेके तेषामङ्गवैकल्यानि विस्मृत्य स्वनिर्दिष्टकलासु निपुणाः भवन्ति । अतः मम प्रियतमाः छात्राः एतादृशान् दृष्ट्वा सहानुभूतिं मा प्रदर्शयन्तु । तेषाम् प्रोत्साहनं कुर्वन्तु इत्युक्त्वा तूष्णीमतिष्ठत् । सर्वे छात्राः तां करतालध्वनिभिः अभ्यनन्दन्।

एतानि कुर्वन्तु

I. भावावगाहनम् - प्रतिस्पन्दनम्

अ. अधः दत्तानां प्रश्नानां समाधानानि विचिन्त्य वदन्तु ।

१. 'वैकल्यं शरीरस्य न तु मनसः' इति विषयमुद्दिश्य चर्चां कुर्वन्तु ।

२. वैकल्यसत्त्वेऽपि समुन्नतिं प्राप्तवत्सु एकमधिकृत्य वदन्तु ।

३. चित्रं दर्शयित्वा एते विकलाङ्गाः किन्तु विजिताङ्गाः इति सोदाहरणं वदन्तु ?

आ. अधः दत्तानां प्रश्नानां समाधानानि सूचनानुसारं लिखन्तु ।

१. पाठं पठित्वा नामवाचकशब्दानाम् अधः रेखाङ्कनं कुर्वन्तु ।

२. पाठे आगतानां भारतेतरदेशानां नामानि लिखन्तु ।

इ. यथोचितं योजयन्तु ।

१. विजयलक्ष्मीः	रचयित्री	( )
२. सुधाचन्द्रन्	सन्यासी	( )
३. समर्थरामदासः	अध्यापिका	( )
४. हेलेन् केलर्	नर्तकी	( )

ई. अधः दत्तं गद्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखन्तु ।

यद्यपि संसारे बहूनि वस्तूनि सन्ति, परन्तु विद्यैव श्रेष्ठं धनमस्ति । अत एवोच्यते 'विद्याधनं सर्वधनप्रधानम्' । विद्यया मनुष्यः स्वकीयं कर्तव्यं जानाति यत् को धर्मः? कोऽधर्मः? किं कर्तव्यम् ?किमकर्तव्यम् ? किं पुण्यम् ? किं पापम् ? इति विद्ययैव जानाति । विद्यैव मानवं सन्मार्गेण नेतुं प्रभवति ।

१. सर्वश्रेष्ठं धनं किमस्ति ?

२. विद्यया स्वकीयं कर्तव्यं कः जानाति ?

३. बहूनि वस्तूनि कुत्र सन्ति ?

४. विद्या मानवं कुत्र नयति ?

उ. अधः दत्तानां प्रश्नानां समाधानानि पाठमाधारीकृत्य लिखन्तु ।

१. विजयलक्ष्मीः अङ्गविकला कथमभवत् ?

२. सा कथं विद्यामधीतवती ?

३. सुधाचन्द्रन् कथं स्वलक्ष्यं साधितवती ?

४. पाठे वर्णितानां क्रीडाकाराणां नामानि तेषां विशिष्टतां च लिखन्तु ।

© SCERT not to be republished

II. भावव्यक्तीकरणम् - सर्जनात्मकता

अ. अधः दत्तानां प्रश्नानां लघुसमाधानानि स्वीयवाक्यैः लिखन्तु ।

१. अङ्गवैकल्यवतां जनानां कृते सर्वकारः कीदृशं प्रोत्साहं ददाति इति लिखन्तु ।

२. पोलियोनिर्मूलनाय सर्वकारेण क्रियमाणां सेवां लिखन्तु ।

३. स्ववैकल्यमतीत्य क्रीडाकाराः कथं क्रीडासु निपुणाः भवन्ति इति अलोच्य लिखन्तु।

४. विजयलक्ष्मीः स्ववैकल्यमतिक्रम्य समुन्नतिं कथं प्राप्तवतीति लिखन्तु ।

आ. अधः दत्तयोः प्रश्नयोः समाधाने निबन्धरूपेण लिखन्तु ।

१. पाठस्य सारांशं स्वीयवाक्यैः लिखन्तु ।

२. ''वैकल्यं शरीरस्य न तु मनसः'' इति विषये एकं निबन्धं लिखन्तु ।

इ. सर्जनात्मकतया समाधानानि लिखन्तु ।

१. 'एते न तु विकलाङ्गाः परन्तु विजिताङ्गाः' इति सूचयन्तः तैः साधितविशिष्टविषयान् क्रोडीकृत्य समाचारपट्टिकां रचयन्तु ।

आ. अधः दत्तं परिच्छेदं संस्कृतभाषया अनुवदन्तु ।

భారతదేశమునకు రత్నగర్భ అనిపేరు. అనగా రత్నములకు నిలయమని అర్థము. భారతదేశము నిర్జీవమైన రత్నములకే కాకుండా సజీవమైన రత్నములకు కూడా నిలయము. సజీవమైన రత్నములలో అగ్రగణ్యుడు వివేకానందుడు.

ई. प्रशंसात्मकतया प्रतिस्पन्दनं कुर्वन्तु ।

विकलाङ्गानां कृते कीदृशप्रोत्साहकानि दातव्यानि इति वदन्तु ।

III. भाषांशाः

१. पदजालाभिवृद्धिः

अ. कोष्ठे विद्यमानानि पदान्युपयुज्य यथोचितं रिक्तस्थानानि पूरयन्तु ।

सहकारेण	लब्धप्रतिष्ठाः	भग्नः	दूरीकृतः

१. कुटुम्बसहयोगेन वैकल्यप्रतिबन्धकः .... ।

२. अङ्गवैकल्यम् अविगणय्य समाजे .... अभवन् ।

३. सुधाचन्द्रन् महाभागायाः दक्षिणपादः .... अभवत् ।

४. अध्यापकानां .... अध्यापनवृत्तौ स्थितवती अस्मि ।

आ. अधः दत्तानि पदानि उपयुज्य स्वीयवाक्यानि लिखन्तु ।

१. अत्रान्तरे २. अन्तः ३. अद्य ४. चिरात्

© SCERT not to be republished

२. व्याकरणांशाः

अ. अधः दत्तानां धातूनां वर्तमानकाल-भविष्यत्काल-भूतकालरूपैः रिक्तस्थानाननि पूरयन्तु।

१. माधुरी प्रश्नस्योत्तरं .... (वद् - वर्तमानकालः)

२. गीता प्रश्नस्योत्तरं .... (वद् - भविष्यत्कालः)

३. रमेशः प्रश्नस्योत्तरं .... (वद् - भूतकालः)

४. किरणः ग्रामान्तरं .... (गम् - वर्तमानकालः)

५. कृष्णः ग्रामान्तरं .... (गम् - भविष्यत्कालः)

६. महेशः ग्रामान्तरं .... (गम् - भूतकालः)

अ. एतानि वाक्यानि पठन्तु ।

१. शिशुपालवधं मल्लिनाथष्टीकते ।

२. रामायणस्य बृहट्टीका अस्ति ।

३. एतड्ढक्का डं डमिति वदति ।

उपरि दत्तेषु वाक्येषु सन्धिपदानि परिशीलयन्तु ।

१. मल्लिनाथष्टीकते	=	मल्लिनाथस्	+ टीकते	(स् + ट = ष्ट)
२. बृहट्टीका	=	बृहत्	+ टीका	(त् + ट = ट्ट)
३. एतड्ढक्का	=	एतद्	+ ढक्का	(द् + ड् = ड्ढ)

उपरि दत्तेषु उदाहरणेषु

सकारस्य टकारयोगे सकारस्य स्थाने 'ष' वर्णः आगतः ।

तकारस्य टकारयोगे तकारस्य स्थाने 'ट' वर्णः आगतः ।

दकारस्य डकारे योगे दकारस्य स्थाने 'ड' वर्णः आगतः ।

"सकारतवर्गयोः षकारटवर्गाभ्यां योगे, सकारतवर्गयोः स्थाने षकारटवर्गौ स्तः" ।

अयं 'ष्टुत्वसन्धिः' इत्युच्यते ।

ष्टु = ष् , ट्, ठ्, ड्, ढ्, ण्

सूत्रम् - स्तोः ष्टुना ष्टुः

स्तोः ष्टुना योगे ष्टुः स्यात् ।

अर्थात् सकारस्य षकारटवर्गाभ्यां योगे सकारस्य षकारः तवर्गस्य षकारटवर्गाभ्यां योगे तवर्गस्य क्रमात् चर्वगः आदेशो भवति ।

© SCERT not to be republished

आ. अधः दत्तेषु उदाहरणेषु सूत्रार्थस्य समन्वयम् अवगच्छन्तु ।

1. स् + ष / टवर्गः = ष्

1. बालस् + षष्ठः = बाल + ष् + षष्ठः = बालष्षष्ठः (स् = ष्)
2. टवर्गस् + टादिः = टवर्ग + ष् + टादिः = टवर्गष्टादिः (स् = ष्)
3. धनुस् + टङ्कारः = धनु + ष् + टङ्कारः= धनुष्टङ्कारः (स् = ष्)

2. तवर्गः + टवर्गः = टवर्गः

1. तद् + डमरुः = त + ड् + डमरुः= ड्डमरुः । (द् = ड्)
2. चक्रिन् + ढौकसे = चक्रि + ण् + ढौकसे= चक्रिण्ढौकसे ।(न् = ण्)

3. ष् + तवर्गः = टवर्गः

1. आकृष् + तः = आकृष्+ ट् + अः = आकृष्टः (त् = ट्)
2. इष् + तः = इष् + ट् + अः = इष्टः (त् = ट्)

4. टवर्गः + तवर्गः = टवर्गः

1. षण् + नाम् = षण् + ण् + आम् = षण्णाम् (न् = ण्)

आ. अधः दत्तानि सन्धिकार्याणि कुर्वन्तु ।

१. सन्धिं कुर्वन्तु ।

1. तत् + टीका
2. उद् + डयनम्
3. स्याद् + ढक्का
4. उत् + टङ्कनम्
5. शरद् + डम्बरः

२. विसन्धिं कुर्वन्तु ।

1. सट्टिप्पणी
2. कतमष्टकारः
3. बृहड्डिण्डिमः
4. असकृड्डयनम्
5. चक्रिण्डौकसे

परियोजनाकार्यम्

१. स्ववैकल्यं दूरीकृत्य अत्युन्नतस्थाने विद्यमानानां महानुभावानां जीवनविशेषान् सङ्गृह्य सञ्चिकां सज्जीकृत्य दर्शयन्तु ।

(अथवा)

२. स्टीफेन् हाकिंग् अधिकृत्य सूचनाः सङ्गृह्य भित्तिपत्रिकायां लेपयित्वा प्रदर्शयन्तु ।

© SCERT not to be republished